

KİTAP TANITIMI

Fatih SEZGİN *

(KİRMAN, Mehmet Ali, *Yeni Dinî Hareketler Sosyolojisi*, Ankara: 2010, 370 ss., ISBN978-605-5515-01-1)

Yeni Dinî Hareketler Sosyolojisi, Mehmet Ali Kirman'ın *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul, 2004), *Din ve Sekülerleşme* (Adana, 2005) ve *İbadete Çağrı Olarak Ezan* (İstanbul, 2007) kitaplarından sonra yayınlanmış dördüncü kitabıdır. Yazar bu kitabıyla son yüzyılın ikinci yarısında özellikle din sosyolojisi bağlamında gündemi en çok meşgul eden konularından biri olan 'yeni dinî hareketler' olgusunu sosyolojik perspektiften ele almış ve bu alanda çalışmakta olan akademisyenler ve akademik hayata yeni başlayanlar için özellikle teorik planda yeni ve farklı bir bakış açısı getirmiş ve din sosyolojisi disiplininde önemli bir açılım yapmıştır.

Eserde yeni dinî hareketler olgusu sosyolojik bir incelemeye tabi tutulmuş, dolayısıyla söz konusu hareketlerin tanıtımına çok fazla yer verilmemiştir. Ancak Türkiye'de benzer hareketlerin varlığı da göz önünde bulundurulurken yeni dinî hareketlerin temel karakteristikleri tanıtılmış, böylece çalışmada Batı ile Türk toplumu arasında bir karşılaştırma yapılmasına zemin hazırlanmıştır. Nitekim yazar da eseri yazarken iki temel amacının olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi, söz konusu hareketlerin temel karakteristiklerinin tanıtımına yardımcı olup beraberinde Türkiye'de ortaya çıkmış dinî cemaat ve benzeri oluşumlar hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapılmasına katkıda bulunmaktır. İkincisi ise

* KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

dinin toplumsal görünürlüğünün ve ehemmiyetinin azalması hatta yok olması şeklinde anlaşılan klasik sekülerleşme tezinin yeni dinî hareketler üzerinden yeniden değerlendirilmesi gerçeğine vurgu yapmaktır. Zaten yazar da din sosyolojisi alanında özellikle sekülerleşme olgusu hakkında çalışmalarıyla¹ tanınmaktadır.

Eser Hakkında

Yeni dinî hareketler hakkında özgün bir çalışma olan bu eser toplam dört bölümden oluşmaktadır. Konunun kavramsal ve teorik analizinden sonra toplumsal yansımaları büyük bir titizlikle ele alınmıştır.

Birinci bölümde yazar, yeni dinî hareketler olgusunun kavramsal yapısını ele almış ve yeni dinî hareketlerin ortaya çıkış süreci, bu hareketleri tanımlama süreci ve toplumsal tabanlarını ele almış ve söz konusu hareketlerin genel bir portresini çizmiştir. Yazar burada yeni dinî hareketler olgusu ile sekülerleşme olgusu arasındaki ilişki, bu noktada rasyonelleşme ve modernleşme hareketlerinin ortaya çıkışında hareketlerin konumu, küreselleşme din ilişkisi ve yeni dinî hareketleri tanımlama problemler-

¹ Kirman, M. Ali (2005), *Din ve Sekülerleşme*, Adana, Karahan Yay.; Kirman, M. Ali (2007), "God, Humanity and Nature in Sociological Perspective: Religious and Secularist Views of the Environment", International Conference on "The Environment: Survival and Sustainability", 19-24 February, 2007, Near East University, Nicosia, TRNC; Kirman, M. Ali (2008), "Küreselleşme Sürecinde Sekülerleşme ve Dinin Geleceği", *ICANAS 38, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler*, 10-15 Eylül 2007, Ankara, Din, I: 279-295; Kirman, M. Ali (2008), "Sekülerleşme Perspektifinden İnsan-Din İlişkisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", *Sekülerleşme ve Dinî Canlanma*, Ankara, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yay. 2008, s.291-301; Kirman, M. Ali (2008), "Sekülerleşme Perspektifinden Dinî ve Seküler Fundamentalizm", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (2): 274-291; Baloğlu and Kirman (2010), "New Forms of Religiosity and Secularity: The Case of Modern Turkey", Paper presented at International Conference on "Sociology on Move" organized by ISA, July 26-28, 2010, Gothenburg/Sweden

rini, hareketlerin temel karakteristiklerini ustalıkla ele almıştır. Bu bölümde son olarak da yeni dinî hareketlerle ilgili tipoloji denemelerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise yeni dinî hareketler ve bu hareketlere katılımı izah için öne sürülen kuramlar ve modeller ele alınmıştır. Burada da sekülerleşme paradigmaları ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde genel olarak yeni dinî hareketlere katılımın nasıl gerçekleştiği, özellikle gençlerin nasıl ve niçin bu hareketlere girdikleri, önemli bir kısmının kısa bir süre hareketin içinde kalıp sonra neden ayrıldıkları, bu harekete katılanların din mi değiştirdiği yoksa beyinlerinin mi yıkandığı ve bu hareketlerin üyelerine ne sundukları sorularına cevap arayan teoriler ele alınmıştır. Burada modernleşme ve bilimsel gelişmelerle birlikte dinin toplum hayatından çekilip kaybolacağı tezi savunan 'sekülerleşme paradigmaları', bireyin bu oluşumlara zorla veya sosyo-psikolojik baskıyla giriyor olup olmaması açısından 'beyin yıkama teorileri', alt gelir grubuna mensup insanların diğer insanlara göre yoksunluğu üzerinden ve sosyo-ekonomik açıdan orta seviyede insanların kendinden daha iyi olanlara göre yoksun olduğu telkininden hareketle 'görelî yoksunluk kuramı', hareketleri marjinal ve sapkın görenlere mukabil bunun toplumsal bir örgütlenme olduğunu söyleyen 'kaynak mobilizasyonu kuramı' kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde bu hareketlerin aile-şiddet-sağlık örneği üzerinden toplumsal boyutta gözlenen yansımalarına yer verilmiştir. Bu hareketlerin 'alternatif bir aile' modeli öngörmeleri ve kendi gruplarını gerçek aile olarak görmelerinden hareketle aile kurumuna etkileri incelenmiştir. Ayrıca söz konusu dinî hareketlerin ortaya çıkışı itibarıyla eş zamanlı bir gelişme çizgisi takip eden ve modern dünyanın fiziksel ve ruhsal açıdan yorulmuş insan-

larına farklı tedavi yolları öneren 'alternatif tıp' ile ilişkileri de ele alınmıştır. Öte yandan adam kaçırma, toplu intihar ve cinayet gibi şiddet içerikli olaylara karıştıkları iddiasından hareketle de şiddetle ilişkileri de değerlendirilmiştir.

Son bölümde ise yeni dinî hareketlerin Türkiye'ye ve Türk toplumuna yansımalarının analizine imkan sağlanması amacıyla ek olarak Hüsnü Ezber BODUR'un kaleme aldığı bir makalesi² gözden geçirilmiş ve bu bölüme eklenmiştir. Bu makalede Uzakdoğu kökenli olmakla birlikte daha sonra merkezini dinlerin süpermarketi kabul edilen ABD'ye taşımış bir hareket olan The Unification Church, Türkiye'de bilindiği haliyle Moonculuk ile ülkemizde benzer bir yapılanma örneği olarak kabul edilen Fethullah Gülen hareketinin karşılaştırılmalı sosyolojik analizi yapılmıştır.

Eserin sonunda ise bu araştırmada kullanılan zengin bibliyografyanın yanı sıra yeni dinî hareketlerle ilgili olarak Türkçe kaleme alınmış kitap ve makalelerin bir listesi hazırlanmıştır. Eserin orijinalitesine çok büyük katkı sağlayan bu tür çabanın örneğine çok sık rastlanmadığı da belirtilmelidir.

Değerlendirme ve Sonuç

Eser yeni dinî hareketler sosyolojisi ile ilgili Türkiye'de yazılmış ilk Türkçe telif eserdir. Yazarın din sosyolojisi alanında açılmadık bir faslı açması ve bu alanda ilk özelliği taşıyan bir eseri kaleme alması gerçekten takdire şayan bir yaklaşımdır. Yazarın daha önce yayınlanan *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*³ çalışması da bu paralelede

² Bodur, Hüsnü E. (2003), "Moonculuk Hareketi ve Ülkemizde Cemaat Türü Benzer Bir Yapılanmanın Sosyolojik Analizi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1: 2-38

³ Kirman, M. Ali (2004), *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul,

değerlendirilebilir. Nihayetinde diyebiliriz ki, eser, ele aldığı konunun güncel ve popüler olması, fakat bir o kadar da konunun güncelliği ve popülerliği içerisinde kaybolmadan bilimsel bir yaklaşımla sosyolojik analizlere yer vermesi nedeniyle ve bu konuda yazılmış ilk Türkçe eser olmasından hareketle öncü bir rol üstlenmesi nedeniyle son derece yararlı ve fonksiyonel bir eserdir. Hatta denebilir ki, bu eser şimdiden Türk Din Sosyolojisi geleneği içerisinde yer alan çalışmalar arasında adeta klasikleşmiştir.

Eser bir literatür çalışmasıdır. Bir alanda yazılmış eserin diğer çalışmalara kaynaklık edeceği gerçeği tartışılmaz. Dolayısıyla bu çalışmanın bu alanda yapılacak sonraki çalışmalara kaynaklık etmesi açısından değeri büyüktür.

Elimizdeki bu eser yeni dinî hareketlerin tanıtımına yönelik kapsamlı bilgiler içermemektedir. Yazar bunun nedenini bu amaçla yazılmış iki eser olmasına ve bahsedilen dinî hareketlerin sayılarının binlerle ifade edilecek kadar çok almasına bağlamıştır.

Öte yandan yeni dinî hareketler kavramı sekülerleşme kavramıyla da yakından ilgilidir. Bilindiği gibi, sekülerleşme teorisi, modernleşmeyle birlikte dinin zayıflayacağı ve tarih sahnesinden çekileceği öngörüsünde bulunmuştu. Bu teorinin ortaya atılmasından çok fazla bir zaman geçmeden özellikle 1960'lı ve 70'li yıllarda neredeyse tüm dünyada ortaya çıkan, adeta mantar gibi türeyen yeni dinî hareketler gerçeği bu teoriyi tartışılır hale getirdiğinden eserde sekülerleşme teorisi ve yeni dinî

Rağbet Yayınları. Alanında önemli bir boşluğu dolduran bu eserin 2011 yılında ikinci baskısı yapılmıştır.

hareketler ilişkisine sürekli vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda karşımıza çıkan karşıt görüşlere yazar geniş bir yer vermiştir. Buna göre ikinci dünya savaşı ve beraberinde gelen sıkıntılarla dinî alanda canlanma ve hareketliliğin yaşandığı iddiası ve bir taraftan da canlılıktan bahsederken bu hareketlenmenin nüfusa oranla temsil ettiği kitlenin azlığı söz konusudur. Ayrıca yapılan araştırmalarda dinin toplum hayatında kaybolmayıp, daha çok bireyselleştiği ve özel alana çekildiği savları da ön plana çıkmaktadır. Bütün bunlardan hareketle denilebilir ki, yazarın ele aldığı bu konular üzerinde çok konuşulacak ve tartışılacak konulardır. Yazar bu eseriyle yeni tartışmaların ve araştırma alanlarının adeta kapağını açmıştır. Bir başka anlatımla yazar, bu eseriyle geniş bir araştırma alanı açmak suretiyle genç araştırmacılar olarak bizleri yeni ufuklara yöneltmiştir.

Yeni dinî hareketlerle ilgili toplumsal yansımalarından bahsedilirken söz konusu hareketlerle aile, şiddet ve alternatif tıp ilişkisi ele alınmış ve kapsamlı bilgiler ışığında sosyolojik değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak bu bölümde ilaveten yeni dinî hareketler içinde kadın ve çocuğun durumu, bu hareketlerin siyasetle ilişkisi, sosyal çevre gibi konuların da incelenmesinin eseri daha da zenginleştireceği kanaatimi de belirtmeliyim.

Yazarın, eserin özellikle ikinci bölümünde ele aldığı teorik yaklaşımların makrodan ziyade mikro düzeyde olduğu, yani mikro teorik perspektiflere ağırlık verdiği belirtilmelidir. Her ne kadar eserin genelinde yapılan sosyolojik analizlerde makro teorilere de yer verilmiş ise de yeni dinî hareketlere katılımı ilgili olarak sosyolojik bakışın yanı sıra psikolojik verilere de yer veren mikro teorik perspektiflerin daha fonksiyonel olduğu bilinmektedir. Bir başka anlatımla bahsi geçen konularda mikro teorile-

rin yaygınlığı ve konunun niteliğinin buna uygunluğu da ayrı bir gerçektir.

Her ne kadar da Avrupa ve Amerika'da yoğunlaşmış bir yeni dinî hareketler varlığından söz etsek de kendi ülkemizde de benzer hareketliliğin olduğu bir vakiadır. Yazar son bölümde karşılaştırmalı bir inceleme yapmıştır. Bu sayede okuyucular, Türkiye'deki yeni dinî hareketler gerçeğine dair karşılaştırma yapma olanağı bulmuştur.